

4. Дубас О. П. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті: Монографія. – К.: Генеза, 2004. – 208 с.

5. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. №2657–XII; з наступними змінами // Інформаційні технології. Нормативна база / Пашутинський С. К. – К., 2005. – С.6–28.

6. Зернецька О. В. Глобальний розвиток системи масової комунікації і міжнародні відносини. – К.: Освіта, 1999. – 352 с.

7. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: пер. с англ. под научн. ред. О. И. Шкаратана / М. Кастельс. – М.: ГУ–ВШЭ, 2000. – 608 с.

8. Литвиненко О. Спеціальні інформаційні операції та пропагандистські кампанії: монографія; КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2000. – 222 с.

9. Макаренко Є. А. Європейська інформаційна політика: монографія. – К.: Наша культура і наука, 2000. – 368 с.

10. Маклюэн М. Понимание Медиа: Внешнее расширение человека / Пер. с англ. В. Николаева; закл. ст. М. Вавилова / М. Маклюэн. – М.–Жуковский: «Какон–пресс–Ц»; «Кучково поле», 2003. – 464 с.

11. Почепцов Г. Г. Інформаційна політика: навч. посіб. / Г. Г. Почепцов, С. А. Чукут. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – Ч.1. – 88 с.

12. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 09.01.2007 №537–V. [Електронний ресурс]: www.rada.gov.ua; www.bod.kiev.ua

13. Юдін О. К., Богуш В. М. Інформаційна безпека держави. – Харків: Консум, 2005. – 506 с.

References

1. Horbulin V. P. Problemy zakhystu informatsiynoho prostoru Ukrainy: monohr. / V. P. Horbulin, M. M. Bychenok; In-t probl. nats. bezpeky. – K., 2009. – 136 s.

2. Hrytsenko O. M. Vlada informatsiyi, yiyi mistse y rol' v informatsiynomu suspil'stvi / O. Hrytsenko / Naukovi zapysy Instytutu zhurnalistyky. – K.: Drukankya KNU imeni Tarasa Shevchenka, 2000. – 141 s.

3. Vlasov P. Politicheskie manipulatsii. Istoriya i praktika sredstv massovoy informatsii SShA / P. Vlasov. – M., 1982. – 302 s.

4. Dubas O. P. Informatsiynyy rozvytok suchasnoyi Ukrainy u svitovomu konteksti: Monohrafiya. – K.: Heneza, 2004. – 208 s.

5. Zakon Ukrainy «Pro informatsiyu» vid 2 zhovtnya 1992 r. №2657–XII; z nastupnymy zminamy // Informatsiyni tekhnolohiyi. Normatyvna baza / Pashutyns'kyy Ye. K. – K., 2005. – S.6–28.

6. Zernets'ka O. V. Hlobal'nyy rozvytok systemy masovoyi komunikatsiyi i mizhnarodni vidnosyny. – K.: Osbita, 1999. – 352 s.

7. Kastels M. Informatsionnaya epoha: ekonomika, obschestvo i kultura: per. s angl. pod nauchn. red. O. I. Shkaratana / M. Kastels. – M.: GU–VShE, 2000. – 608 s.

8. Lytvynenko O. Spetsial'ni informatsiyni operatsiyi ta propahandysts'ki kampaniyi: monohrafiya / O. V. Lytvynenko; KNU im. T. Shevchenka. – K., 2000. – 222 s.

9. Makarenko Ye. A. Yevropeys'ka informatsiyna polityka: monohrafiya. – K.: Nasha kul'tura i nauka, 2000. – 368 s.

10. Maklyuen M. Ponimanie Media: Vneshnee rasshirenie cheloveka / Per. s angl. V. Nikolaeva; zakl. st. M. Vavilova / M. Maklyuen. – M.–Zhukovskiy: «Kakon–press–Ts»; «Kuchkovo pole», 2003. – 464 s.

11. Pochepstov H. H. Informatsiyna polityka: navch. posib. / H. H. Pochepstov, S. A. Chukut. – K.: Vyd-vo UADU, 2002. – Ch.1. – 88 s.

12. Pro Osnovni zasady rozvytku informatsiynoho suspil'stva v Ukraini na 2007–2015 roky: Zakon Ukrainy vid 09.01.2007 №537–V. [Elektronnyy resurs]: www.rada.gov.ua; www.bod.kiev.ua

13. Yudin O. K., Bohush V. M. Informatsiyna bezpeka derzhavy. – Kharkiv: Konsum, 2005. – 506 s.

Datskiv I. B., doctor of historical sciences, professor of international economic relations and international information, Ternopil National Economic University (Ukraine, Ternopil), idatskiv@ukr.net

Melnyk O. P., graduate student of the department of international economic relations and international information, Ternopil National Economic University (Ukraine, Ternopil), olyamelnyk23@gmail.com

Strategies of developing information policy in Ukraine

The issue of introducing an effective public information policy is becoming more and more popular in the context of globalization and the increasing role of information as well as its free circulation within the country and abroad. The article deals with the essence of information policy, examines its current state, indicates the problems in the information area of the state. Moreover, it analyzes the concept of information policy

that is formed in the context of globalization and characterizes the main directions of development and ways of improving the information policy of Ukraine. Two main approaches are formulated that help us to understand the concept of «information policy». The national information policy has to support the growth production of informatization, telecommunications, information products and services and in the same time effective demand on them. Undoubtedly, the practical implementation of state information policy in Ukraine in modern conditions requires wide psychological support campaign of the main provisions of the public, clarification of its social orientation and proves its validity.

Keywords: public information policy, information security, information space, information society, information law, data protection.

***

УДК 323.173

Литвиненко К. О.,
аспірант відділу гуманітарної безпеки,
Національний інститут стратегічних досліджень
(Україна, Київ), kyrylo.lytvynenko@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ ТА ДИНАМІКА ПОШИРЕННЯ СЕПАРАТИСТСЬКИХ РУХІВ В ОКРЕМИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Проаналізовано історичні передумови виникнення та особливості сепаратистських рухів в окремих регіонах України із часу здобуття нею незалежності по сьогоднішній день. Відображено динаміку поширення та характер сепаратистських рухів на сході та півдні України за період, що досліджується. Методологічною основою дослідження є ретроспективний аналіз, який дозволяє комплексно висвітлити проблему проросійського сепаратизму в нашій державі. Проаналізовано внутрішні чинники поширення сепаратистських настроїв в незалежній Україні у період до 2014 р. Досліджено зовнішні фактори, які стимулювали сепаратистську активність в Україні. Охарактеризовано історичні витоки сепаратистських рухів у різних регіонах, що входять до складу нашої держави. Оцінено наслідки розповсюдження сепаратистських рухів (російська анексія Криму, поява «ДНР/ЛНР»).

Ключові слова: сепаратизм, зовнішня агресія, «ДНР», «ЛНР», «Новоросія», Крим, динаміка поширення сепаратистських рухів, чужоземна експансія, анексія територій, імперська ідеологія, історія сепаратизму.

Поширення сепаратистських рухів на території України поставило під загрозу цілісність та суверенітет нашої держави. Оскільки певні політичні сили, як в Європі, так і в деяких інших країнах, недооцінюючи фактор небезпеки процесів, що відбуваються на території України, намагаються схилити нашу державу до заморожування конфліктів, відсутності їхнього вирішення на далеку перспективу, а подекуди і взагалі усунення від цієї проблеми, наша держава фактично лишається наодинці із загрозами сепаратизму, що є складовими гібридної агресії з боку РФ. В ситуації, що склалася, необхідно, в першу чергу, проаналізувати динаміку поширення і характер сепаратистських рухів в окремих регіонах нашої держави задля прогнозування подальшого розвитку ситуації та пошуку шляхів вирішення проблеми подолання сепаратизму в Україні.

Серед останніх наукових розвідок, здійснених за умов гібридної війни РФ проти нашої країни, слід виокремити праці таких учених як К. Мурза [15], В. Рахмайлов [17], О. Цебенко [16], В. Явір [27].

Попри значний масив досліджень стосовно розвитку сепаратистських рухів у нашій державі, існує ще значне число невирішених завдань, зокрема пов'язаних з аналізом історичних джерел проблеми сепаратизму в незалежній Україні.

Метою даної статті є систематизація й узагальнення даних щодо становлення, динаміки поширення й характеру сепаратистських рухів в окремих регіонах України.

Дослідження сутності сепаратизму у працях вітчизняних учених дозволяє встановити, що сепаратизм не

лише спричиняє розпад багатонаціональних держав, але й породжує ланцюгову реакцію етнополітичних конфліктів, сприяє послабленню контролю над поширенням звичайного озброєння, розширенню можливостей поширення зброї масової поразки, зростанню тероризму і релігійного екстремізму [7, с. 3]. Отже, сепаратизм розглядається як політичне явище, обумовлене дисбалансом політико-владних відносин між центром і частинами держави, у т.ч. в сфері етнополітичних відносин (В. Горенкин) [7, с. 4]. У міждержавних та внутрішньодержавних справах під поняттям «сепаратизм», як правило, мають на увазі політичний сепаратизм, тобто певні дії, спрямовані на порушення територіальної цілісності однієї країни шляхом відділення від неї певної частини території для її входження до складу іншої країни або оголошення нової незалежної держави [12].

При цьому окремі українські дослідники цілком справедливо ще задовго до подій 2014 року наголошували на тому, що в Україні існують окремі регіони з потенційними, латентними сепаратистськими рухами (Автономна Республіка Крим, Закарпаття, Північна Буковина, Донбас) [9, с. 8]. Передумови поширення цих рухів знаходилися як у внутрішній, так і в зовнішній площинах.

Відповідно до оцінок В. Дівак, основними внутрішніми причинами національного сепаратизму в будь-якій поліетнічній країні є тривалі періоди соціально-економічної нестабільності, посткризова соціальна диференціація громадян та дискримінація національних меншин, етнічних груп та етнічними та/або релігійними ознаками. Як переконана науковець, ці періоди супроводжуються, з одного боку, посиленням соціальних і міжетнічних суперечностей, зростанням злочинності, а з іншого – низькою ефективністю державного управління та роботи правоохоронних органів, відсутністю ефективних механізмів правового захисту населення [9, с. 11].

Виходячи з аналізу іноземних фахових досліджень, можна виділити чотири причини внутрішнього характеру, які сприяли формуванню сепаратистських рухів на Сході та Півдні України: 1) ностальгія за СРСР у певної частини населення, прагнення до сильної і турботливої (патерналістської) держави [30]; 2) російська пропаганда і політтехнології; 3) розділений електорат [29]; 4) міцні і чисельні міжсемеїні зв'язки населення з Росією, господарські відносини (від домогосподарств прикордонних районів до великих підприємств, що були сформовані як діючі в єдиному народногосподарському комплексі СРСР).

К. Вітман у 2011 році наголошував на тому, що політичній еліті України не вдається знайти оптимальне співвідношення загальнонаціональних та регіональних інтересів. Врахування інтересів одного регіону на загальнонаціональному рівні автоматично порушує етнополітичну стабільність в інших регіонах України. Напрацювання та реалізація єдиної, злагодженої етнополітики в Україні нашоветується не лише на перешкоди у вигляді об'єктивних регіональних відмінностей, а й їх політизацію. За словами дослідника, регіональна етнополітика слугує засобом політизації етнокультурних відмінностей та загострення етнополітичних суперечностей на загальнонаціональному рівні [6, с. 57].

Користуючись вказаними недоліками політики офіційного Києва, проросійські сили у своїй діяльності

активно використовували мовно-політичні суперечності. На думку С. Савойської, ліві та проросійські політичні сили у своїй боротьбі проти України намагалися використати мовну проблему, оскільки українська мова, в силу відомих історичних причин, ще й досі має в нашій країні досить слабкі позиції, тоді як російська має перевагу, особливо на Сході і Півдні країни [18, с. 40].

На цьому ґрунті виникали мовно-політичні конфлікти, які були пов'язані із пережитками радянської системи, комплексом меншовартості, русифікацією етнічних українців [22], гальмуванням поширення української мови в усіх сферах суспільного життя, політизацією мовної проблеми, використанням її під час виборчих перегонів тощо. У зв'язку із цим мовне питання у сучасній Україні із культурологічної площини перемістилося у політичну і розкололо українське суспільство та регіони за мовно-політичною, культурною та релігійною ознаками. Місцеві проросійські сепаратисти блокували відкриття україномовних дитячих садків, шкіл, закривали україномовні класи і групи. Наприклад, у місті Рубіжне Луганської області батьків змушували віддавати своїх дітей до класу із російською мовою навчання або шукати інші навчальні заклади [19].

Паралельно із цим в Криму відбувалося витіснення української мови зі сфери освіти. Так, у 2012 р. діяли 7 українських шкіл із 563 або 1,2% від загальної кількості, в яких навчалися 7,8% учнів, при тому, що українську мову на той час вважали рідною 10,1% населення Криму [14]. Крім того, у 2012–2013 роках проходило скорочення числа україномовних класів у школах із російською мовою навчання та двомовних школах в рамках т.зв. «оптимізації», пов'язаної нібито з браком фінансування.

Якщо на Луганщині мешкало 58% етнічних українців, які під час перепису у 2001 році назвали українську мову своєю рідною, а україномовною освітою було охоплено лише 40% бажаючих, то це свідчило насамперед про те, що тотальна русифікація регіону продовжувалася за планом місцевих проросійських сил, які здійснювали таку мовну політику за вказівкою Кремля [2]. Метою їх діяльності було формування у місцевих мешканців краю, зокрема молоді, проросійської свідомості, ненависті до всього українського та любові до «малої батьківщини» й до Росії, що вони, по суті, і «досягли», якщо зважити на подальші події першої половини 2014 р.

Політика Росії на «українському напрямі» була спрямована на поступове повернення нашої держави до зони геополітичного впливу РФ. Протягом 1990–х років в Україні виникли такі радикальні проросійські організації як «Родина», «Союз», «Русь», партія «Руський блок», Всеукраїнське об'єднання «Спадкоємці Богдана Хмельницького» та інші, які виступали за інтеграцію нашої країни до нового союзу з Росією та Білоруссю і водночас проти її інтеграції до європейських та євроатлантичних структур, за підвищення статусу російської мови і проти розширення сфери застосування української мови, зокрема в освіті, за збереження в релігійному просторі України домінування структур Московського патріархату і проти автокефалії української православної церкви й поширення впливу української греко-католицької церкви [13]. Ідеологія і практика діяльності подібних організацій, за підтримки зовнішніх чинників і, певною мірою, за потурання української влади, створила основу для

поширення сепаратистських настроїв в окремих регіонах України.

Основним географічним вектором стимулювання проросійського сепаратизму владні кола РФ обрали Кримський півострів. Політичний сепаратизм антиукраїнських сил в Криму на відміну від проявів відцентрових тенденцій в інших регіонах України вимагав саме територіального відокремлення як єдиного способу вирішення політичних проблем [16, с. 3]. Саме такі ідеї взяли на озброєння кримські сепаратисти для реалізації своїх радикальних прагнень щодо зміни державно-правного статусу автономії. Особливо яскраво це проявилось на виборах президента АР Крим 30 січня 1994 р., коли за лідера проросійських сил Ю. Мешкова віддали голоси 73% виборців [28, с. 110]. Паралельно із цим в Криму відбувалася фундація організацій сепаратистського спрямування, що легально діяли на території півострову («Русская община», «Русское единство», «Севастополь–Крым–Россия», «Русский Крым», «Объединение казаков АРК»).

Характеристика сепаратистських рухів.

У науковій думці традиційним є поділ сепаратистських рухів на сесію (рух із відокремлення певної території з метою створення самостійної держави), іредентизм (рух за відокремлення певної території однієї держави для приєднання до сусідньої), енозис (рух за об'єднання етнічної групи в рамках однієї держави, яке передбачає відокремлення територій інших країн, на яких представники цієї групи переважно проживають) й автономізацію (рух за отримання регіоном більшої політичної влади у певних сферах та самостійності від центральної влади) [12, с. 246].

У цьому контексті слід відмітити, що сепаратистські процеси, які відбувалися в Автономній Республіці Крим, істотно відрізнялися від тих, що мали місце в інших регіонах, зокрема на Донбасі. Для цього було кілька причин: по-перше, чисельне домінування етнічних росіян на території півострова (майже 58% відсотків населення за переписом населення 2001 р.); по-друге, активні дії російських спецслужб; по-третє, давнє, чітке і явне прагнення найбільш активної частини населення півострову приєднатися до Росії; по четверте, відсутність зрозумілої національної політики офіційного Києва стосовно Криму.

Якщо звернутися до історії антиукраїнського сепаратизму на Донбасі, то можна простежити, що його коріння сягає кінця XIX століття, коли місцеві підприємці почали вказувати на «економічну неподільність» регіону в складі Росії. До Лютневої революції 1917 року в Донецько–Криворізькому регіоні склався консенсус економічних і політичних еліт з приводу необхідності об'єднати вугільні та металургійні райони краю в єдину область зі столицею в Харкові або Катеринославі.

30 січня (12 лютого за новим стилем) 1918 року на IV обласному з'їзді Рад робітничих депутатів Донецького і Криворізького басейнів в Харкові члени більшовицької партії проголосили так звану Донецько–Криворізьку республіку [1, с. 71–75]. Проголошена автономія претендувала на Катеринославську, Харківську і частину Херсонської губернії, а також територію нинішньої Ростовської області з Ростовом–на–Дону, Таганрогом, Новочеркаськом [24, с. 132–133].

Більшість радянських істориків стверджували, що проголошення самостійної Донецько–Криворізької рес-

публіки суперечило вказівкам В.Леніна і ЦК російської партії більшовиків, що несхвально поставився до виділення Донбасу і Криворіжжя в окрему республіку. До того ж вищезазначене державне утворення проіснувало лише неповних два місяці – з 12 лютого до 19 березня 1918 року, а потім було ліквідоване німецькими окупантами.

Новий виток сепаратистські настрої на Донбасі отримали після перемоги у Києві «Помаранчевої революції», коли представники промислово–олігархічних груп Донецького регіону, очевидно побоюючись втратити свої активи, почали через відповідні політичні партії лобювати ідею виокремлення південно–східних українських земель в окрему автономну республіку в складі України.

26 листопада 2004 року чергова сесія Луганської обласної ради більшістю голосів прийняла рішення про створення так званої «Автономної Південно–Східної Української Республіки». Цього ж дня луганські депутати звернулися до президента Росії В. Путіна за підтримкою [21].

У той же період слідом за Луганською, Донецька обласна рада, висловивши недовіру українському парламенту, доручила губернаторові області створити й очолити її виконком і місцеву міліцію та рекомендувала районним радам створити свої виконкоми, підпорядкувавши їх облраді. Позачергова сесія Донецької обласної ради 5 грудня 2004 року ухвалила рішення про проведення референдуму щодо надання Донецькій області статусу самостійної республіки у складі Південно–Східної автономії [19, с. 83].

Аналогічні небезпечні тенденції відбувалися наприкінці 2004 р. і в Одесі. Міська рада Одеси на чолі з тодішнім міським головою Р. Боделаном оголосила про намір зібрати Асамблею народних депутатів усіх рівнів від областей Півдня і Сходу України, щоб прийняти рішення про проголошення Новоросійського краю як вільної самокерованої території.

Одеська міськрада вирішила: якщо в ході «Помаранчевої революції» переможуть «антидемократичні націоналістичні сили», то вона вимагатиме оголосити Одесу і всю Одеську область вільною територією, на якій діятимуть розпорядження органів місцевого самоврядування. Р. Боделан навіть заявив: «Я обіцяю зробити все для того, щоб Одеса могла користуватися всіма демократичними правами. Я буду захищати інтереси міста аж до прийняття рішення про його самостійність» [19, с. 82].

Проведення загального з'їзду зазначених політичних сил, що мали на меті виказати невдоволення подіями в Києві, було вирішено провести в місті Северодонецьк Луганської області. Отже, йшлося про створення «Новоросійського краю».

На щастя тоді політичним «елітам» вдалося досягти консенсусу і створення будь-яких псевдодержавних утворень лишилося на рівні декларацій окремих політичних діячів.

У подальшому, 6 грудня 2005 р. було засновано «Донецьку республіку» – суспільно–політичну організацію проросійського сепаратистського спрямування. Основною метою членів цього об'єднання було надання особливого статусу східним областям України з утворенням нащадка Донецько–Криворізької республіки.

Організація складалася з шести відділень у Донецькій, Луганській, Харківській, Запорізькій, Дніпропетровській та Миколаївській областях. За повідомленнями деяких ЗМІ, на початку 2007 року представники «Донецької республіки» провели низку акцій у різних містах східної України, пропагуючи ідеї сепаратизму та федералізації країни [10]. Лише 12 листопада 2007 року, рішенням Донецького окружного адміністративного суду, діяльність «Донецької республіки» на території України було заборонено, а проти її лідерів порушено кримінальні справи [23]. Втім, організація продовжила існувати підпільно, хоча колишньої активності не виявляла, обмежуючись поодинокими акціями [5].

Так, за повідомленнями деяких ЗМІ 9 лютого 2009 року активісти «Донецької республіки» розповсюдили заяву, що віднині Донбас та Херсонська область є «незалежною суверенною російською федеративною державою». Згідно з декларацією про незалежність, носієм та гарантом суверенітету Донецької республіки є народ [3]. 11 грудня 2009 року Служба безпеки України завершила розслідування кримінальної справи, за результатами якого трое лідерів організації підлягали засудженню на термін від 2 до 5 років [25].

Однак, затримання ватажків цієї організації не завадило їй у червні 2012 року відкрити власне «посольство» у штаб-квартирі «Євразійського союзу молоді» в Москві. Не дивлячись на заборону діяльності цієї організації, російська сторона сприймала її діяльність як належне, а представники «Євразійського союзу молоді» надали наступний коментар: «...цей крок має послужити подальшому зміцненню зв'язків жителів Донецької Республіки та решти Росії, справі возз'єднання штучно розділених у 1991 році земель історичної Росії» [4].

Наслідки розповсюдження сепаратистських рухів.

Як стверджує В. Явір, «українські вчені багато років поспіль задовго до вибуху сепаратистських проявів у нашій країні в 2014 році констатували посилення етнорегіональних відмінностей, диспропорцій, відцентрових рухів етнополітичного спрямування, що за певних умов можуть набути ознак сепаратизму» [27, с. 391]. Однак ці застереження наукової спільноти якщо враховувалися, то не у повній мірі в силу низки суб'єктивних причин.

Перераховані вище сепаратистські рухи, організації, політичні з'їзди були до певного часу лише запобіжним заходом сусідньої держави, спрямованим на те, щоби втримати Україну в полі свого геополітичного впливу. Доки в Україні спостерігався політичний хаос або коли політичним життям опікувалися прокремлівські політичні сили, загострення ситуації із сепаратистськими настроями не спостерігалось.

Події «Революції гідності» стали каталізатором руйнівних політичних процесів на території нашої держави, а також чинником, що змусив політичне керівництво Російської Федерації будь-якими способами завадити чіткому зовнішньополітичному курсу України на європейську інтеграцію.

Політична криза кінця 2013 – початку 2014 року, певний вакуум влади, що утворився в її результаті, і, зрештою, пряме і неприховане втручання Росії докорінно змінили і суспільні настрої, і співвідношення сил в окремих регіонах. Саме РФ наприкінці лютого – упродовж березня 2014 р. надала Криму фінансову, інформаційну, військову підтримку у прагненні вийти зі складу України

під надуманим приводом невизнання центральної влади, яка прийшла на зміну попередній внаслідок Євромайдану [27, с. 392–393].

Власне сам термін «Новоросія» був введений у політичний обіг на початку 2014 р. президентом РФ В. Путіним, який під час «прямої лінії» 17 квітня 2014 року зробив наступну заяву: «Пользуюсь щеє царської термінологією, я хочу сказати, что это же не Украина, это Новороссия. Вот этот Харьков, Донецк, Луганск, Херсон, Николаев, Одесса – они в царские времена не входили в состав Украины, а были переданы ей позже. Зачем это было сделано, я не знаю» [11].

Таким чином, у ході дослідження проблематики даної статті ми прийшли до таких висновків: 1. Поширення сепаратистських настроїв у незалежній Україні було пов'язане з низкою внутрішніх чинників, які почали діяти практично відразу після отримання нашою державою суверенітету. Серед них – пострадянська світоглядна спадщина (значний рівень русифікації окремих регіонів, ностальгія певної частини населення за СРСР, особливо на Сході і Півдні, звичка дивитися на українську культуру і мову як на явища провінційні і другорядні, неготовність прийняти зміни в культурній та освітній політиці), соціально-економічні диспропорції між регіонами як наслідок «специфіки» економічного розвитку країни, політизація і свідоме загострення міжрегіональних відмінностей окремими політичними силами, особливо перед виборами, непослідовна і кон'юнктурна гуманітарна політика держави, зокрема у мовному питанні тощо. 2. Сепаратистський рух у східних та південних областях України, а також в Автономній Республіці Крим традиційно підживлювався Російською Федерацією, правляча еліта якої розглядала вказані регіони як «російські». Режим В. Путіна, взявши на озброєння ідеологію «руського мира», ініціював реалізацію на території України проекту «Новоросія». Водночас нинішній неоімперський період розвитку РФ є по суті деградацією цієї держави в ціннісному, соціально-економічному та зовнішньополітичному (міжнародна ізоляція) контекстах. 3. Динаміка діяльності проросійських сепаратистських рухів на території нашої держави може бути досить чітко поділена на дві хронологічні фази – до подій Революції гідності і після неї. Так, у період з 1991 р. до 2013 р. відбувалася інституалізація ряду проросійських політичних і громадських організацій, які діяли під наглядом кураторів з РФ і традиційно користувалися підтримкою певної частки населення на Сході і Півдні України. Водночас на території Криму станом на 2013 рік зазначені структури мали незаперечну підтримку більшості громадян, а проукраїнські сили навпаки опинилися на маргінесі. 4. Основними наслідками зазначених процесів стали значні територіальні втрати Української держави в період після повалення влади В. Януковича, що знайшли своє вираження у прямій російській анексії Криму та створенні на території окремих районів Донецької й Луганської областей квазі-державних утворень – так званих «ДНР/ЛНР». Крім того, перехід проросійських сепаратистських рухів з латентної фази в активну мав місце також у Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій, Одеській, Миколаївській, Херсонській та інших областях України, навіть територіально віддалених від РФ. Важливим вбачається подальше

комплексне дослідження особливості сепаратистських рухів на території нашої держави, а також інституційні та нормативні механізми подолання вказаної проблеми, насамперед у гуманітарній сфері.

Список використаних джерел

1. Артем на Украине. Документы и материалы. – Харьков, 1961. – 250 с.
2. Боротьба за мовні права на «тотально українізованій» Лугандині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/Article/1183650.html>.
3. В Донецьке объявили о независимости [Електронний ресурс] / «Дни.Ру». – Режим доступу: <http://www.dni.ru/society/2009/2/10/159114.html>.
4. В Росії видають паспорти громадян Донецької республіки [Електронний ресурс] / «ТСН». – Режим доступу: <http://tsn.ua/politika/v-rosiyi-vidayut-pasporti-gromadyan-doneckoyi-respubliki.html>.
5. В Северодонецке арестовывают участников митинга [Електронний ресурс] / «From-UA». – Режим доступу: <http://from-ua.com/news/126892-v-severodonecke-arestovivayut-uchastnikov-mitinga.html>.
6. Вітман К. Суперечності загальнонаціональної та регіональної етнополітики в Україні / К. Вітман // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – №9. – С.55–58.
7. Горенкин В. А. Сепаратизм як соціально-політичне явище: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / В. А. Горенкин; Таврійський національний ун-т ім. В. І. Вернадського. – Сімф., 2004. – 20 с.
8. Горло Н. В. Етнічний сепаратизм і іредентизм як шляхи реалізації права нації на самовизначення: порівняльний аналіз / Н. В. Горло // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. – К., 2011. – Вип.46 (4). – С.165–170.
9. Дівак В. В. Сепаратизм як феномен сучасної політики: політологічні та правові аспекти: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Дівак Вікторія Віталіївна; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2010. – 20 с.
10. Донецкая республика представила Украину единой, но делимой [Електронний ресурс] / «УРА-Інформ». – Режим доступу: <http://ura.dn.ua/10.01.2007/23113.html>.
11. Інститут історії РАН возрождает понятие «Новороссия» [Електронний ресурс] / ВВС. – Режим доступу: http://www.bbc.com/russian/russia/2014/07/140716_russia_ukraine_history_paper.shtml.
12. Литвиненко К. О. Поняття та класифікація сепаратистських рухів / К. О. Литвиненко // Гілея: науковий вісник. – 2016. – Вип.108. – С.243–247.
13. Лойко Л. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність: монографія / Л. Лойко. – К.: ПЦ «Фоліант», 2005. – 634 с.
14. Матеріали Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
15. Мурза К. Г. Сепаратизм в контексті дезінтеграції держави: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Мурза Костянтин Георгійович; Маріуп. держ. ун-т. – Маріуполь, 2015. – 20 с.
16. Наконечний В. С. Сепаратизм: поняття та підходи до тлумачення / В. С. Наконечний // Политические процессы и институты. – К., 2007. – №3. – С.3–7.
17. Рахмайлов В. В. Сепаратизм і націоналізм: проблема співвідношення / В. В. Рахмайлов // Грані. – 2014. – №7. – С.88–95.
18. Савойська С. В. Мовно-політичний сепаратизм як фактор дестабілізації національної єдності українського суспільства в умовах пострадянської трансформації: [монографія] / С. В. Савойська. – К.: Просвіта, 2011. – 407 с.
19. Савойська С. В. Мовно-сепаратистські тенденції у політичному просторі України / С. В. Савойська // Політичний менеджмент. – 2008. – №2 (29). – С.76–88.
20. Савойська С. В. Політико-ідеологічне протистояння як головний фактор виникнення мовно-політичного сепаратизму / С. В. Савойська // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2009. – Вип.18. – С.248–263.
21. Северодонецкий съезд: Правда очевидца [Електронний ресурс] / Новости Донбасса. – Режим доступу: <http://ura.dn.ua/28.11.2005/4871.html>.
22. Скляр В. Етнічний склад населення України 1959–1989 рр.: етномовні наслідки російщення / В. Скляр. – К.: «Просвіта», 2008. – 392 с.
23. Суд запретил деятельность Донецкой республики [Електронний ресурс] / «УРА Інформ». – Режим доступу: <http://ura.dn.ua/12.11.2007/40301.html>.
24. Супруненко Н. И. Очерки истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине (1918–1920) / Н. И. Супруненко. – М.: Наука, 1966. – 454 с.
25. Трьом сепаратистам із Донецька загрожує до 5 років в'язниці [Електронний ресурс] / «ТСН». – Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/trom-separatistam-iz-donetska-zagrozhuye-do-5-rokiv-v-yaznitsi.html>.
26. Цебенко О. Форми вияву сепаратизму: теоретико-методологічний аспект [Текст] / О. Цебенко // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львівська політехніка», Нац. акад. наук України, Ін-т народознавства НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів: Львівська політехніка, 2014. – Вип.26. – С.44–51.
27. Явір В. А. Основні прояви сепаратизму в сучасній Україні / В. А. Явір // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2014. – Вип.64. – С.391–397.
28. Ярмоленко М. Сепаратистські рухи в незалежній Україні: витоки, суб'єкти та об'єкти процесу / М. Ярмоленко // Наукові записки: Серія «Історія». – Тернопіль, 2011. – №2. – С.106–111.
29. Andreas Umland: Potrebnesu šire ekonomske sankcije protiv Rusije Jerko Bakotin [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arhiva.portalnovosti.com/2014/05/andreas-umland-potrebne-su-sire-ekonomske-sankcije-protiv-rusije/>.
30. Ukraine am Scheideweg [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.boell.de/de/2014/05/05/ukraine-am-scheideweg>.

References

1. Artem na Ukraine. Dokumenty i materialy. – Har'kov, 1961. – 250 s.
2. Borot'ba za movni prava na «total'no ukrai'nizovanij» Luganshyni [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.radiosvoboda.org/content/Article/1183650.html>.
3. V Donecke ob'javili o nezavisimosti [Elektronnyj resurs] / «Dni. Ru». – Rezhym dostupu: <http://www.dni.ru/society/2009/2/10/159114.html>.
4. V Rosii' vydajut' pasporty gromadjan Donec'koi' respubliky [Elektronnyj resurs] / «TSN». – Rezhym dostupu: <http://tsn.ua/politika/v-rosiyi-vidayut-pasporti-gromadyan-doneckoyi-respubliki.html>.
5. V Severodonecke arestovuyvayut uchastnikov mitinga [Elektronnyj resurs] / «From-UA». – Rezhym dostupu: <http://from-ua.com/news/126892-v-severodonecke-arestovivayut-uchastnikov-mitinga.html>.
6. Vitman K. Superechnosti zagal'nonacional'noi' ta regional'noi' etnopolityky v Ukrai'ni / K. Vitman // Aktual'ni problemy derzhavnogo upravlinnja. – 2011. – №9. – S.55–58.
7. Gorenkyn V. A. Separatyzm jak social'no-politychne javyshhe: Avtoref. dys... kand. polit. nauk: 23.00.02 / V. A. Gorenkyn; Tavrijs'kyj nacional'nyj un-t im. V. I. Vernads'kogo. – Simf., 2004. – 20 s.
8. Gorlo N. V. Etnichnyj separatyzm i iredentyzm jak shljahy realizacii' prava nacii' na samovyznachennja: porivnjal'nyj analiz / N. V. Gorlo // Gileja: naukovyj visnyk: Zbirnyk naukovyh prac'. – K., 2011. – Vyp.46 (4). – S.165–170.
9. Divak V. V. Separatyzm jak fenomen suchasnoi' polityky: politologichni ta pravovi aspekty: avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: 23.00.02 / Divak Viktorija Vitalii'vna; NAN Ukrai'ny, In-t derzhavy i prava im. V. M. Korec'kogo. – K., 2010. – 20 s.
10. Doneckaja respublika predstavila Ukrainu edinoj, no delimoj [Elektronnyj resurs] / «URA-Inform». – Rezhym dostupu: <http://ura.dn.ua/10.01.2007/23113.html>.
11. Institut istorii RAN vozrozhdaet ponjatje «Novorossija» [Elektronnyj resurs] / VVS. – Rezhym dostupu: http://www.bbc.com/russian/russia/2014/07/140716_russia_ukraine_history_paper.shtml.
12. Lytvynenko K. O. Ponjattja ta klasyfikacija separatysts'kyh ruhiv / K. O. Lytvynenko // Gileja: naukovyj visnyk. – 2016. – Vyp.108. – S.243–247.
13. Lojko L. Gromads'ki organizacii' etnichnyh menshyn Ukrai'ny: pryroda, legitymnist', dijial'nist': monografija / L. Lojko. – K.: PC «Foliant», 2005. – 634 s.
14. Materialy Derzhavnoi' sluzhby statystyky Ukrai'ny [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

15. Murza K. G. Separatyzm v konteksti dezintegracii' derzhavy: avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: 23.00.02 / Murza Kostjantyn Georgijovych; Mariup. derzh. un-t. – Mariupol', 2015. – 20 s.

16. Nakonechnyj V. S. Separatyzm: ponjattja ta pidhody do tlumachennja / V. S. Nakonechnyj // Polytycheskye processy u ynstytuty. – K., 2007. – №3. – S.3–7.

17. Rahmajlov V. V. Separatyzm i nacionalizm: problema spivvidnoshennja / V. V. Rahmajlov // Grani. – 2014. – №7. – S.88–95.

18. Savojs'ka S. V. Movno-politychnyj separatyzm jak faktor destabilizacii' nacional'noi' jednosti ukrai'ns'kogo suspil'stva v umovah postradjans'koi' transformacii': [monografija] / S. V. Savojs'ka. – K.: Prosvita, 2011. – 407 s.

19. Savojs'ka S. V. Movno-separatysts'ki tendencii' u politychnomu prostori Ukrai'ny / S. V. Savojs'ka // Politychnyj menedzhment. – 2008. – №2 (29). – S.76–88.

20. Savojs'ka S. V. Polityko-ideologichne protystojannja jak golovnyj faktor vynykennja movno-politychnogo separatyзму / S. V. Savojs'ka // Suchasna ukrai'ns'ka polityka. Polityky i politylogy pro nei'. – K., 2009. – Vyp.18. – S.248–263.

21. Severodoneckij s#ezd: Pravda ochevidca [Elektronnyj resurs] / Novosti Donbassa. – Rezhym dostupu: <http://ura.dn.ua/28.11.2005/4871.html>

22. Skljjar V. Etnichnyj sklad naselennja Ukrai'ny 1959–1989 rr.: etnomovni naslidky rosijskhnennja / V. Skljjar. – K.: «Prosvita», 2008. – 392 s.

23. Sud zapretit dejatel'nost' Doneckoj respubliki [Elektronnyj resurs] / «URA Inform». – Rezhym dostupu: <http://ura.dn.ua/12.11.2007/40301.html>.

24. Suprunenko N. I. Ocherki istorii grazhdanskoj vojny i inostrannoj voennoj intervencii na Ukraine (1918–1920) / N. I. Suprunenko. – M.: Nauka, 1966. – 454 s.

25. Tr'om separatystam iz Donec'ka zagrozhuje do 5 rokov v'jaznyci [Elektronnyj resurs] / «TSN». – Rezhym dostupu: <http://tsn.ua/ukrayina/trom-separatystam-iz-donetska-zagrozhuje-do-5-roviv-v-yazniitsi.html>.

26. Cebenko O. Formy vyjavu separatyizmu: teoretyko-metodologichnyj aspekt [Tekst] / O. Cebenko // Ukrai'ns'ka nacional'na ideja: realii' ta perspektivy rozvytku: Zbirnyk naukovykh prac' / M-vo osvity i nauky Ukrai'ny, Nac. un-t «L'vivs'ka politehnika», Nac. akad. nauk Ukrai'ny, In-t narodoznavstva NAN Ukrai'ny, In-t ukrai'noznavstva im. I. Kryp'jakevycha. – L'viv: L'vivs'ka politehnika, 2014. – Vyp.26. – S.44–51.

27. Javir V. A. Osnovni projavny separatyizmu v suchasnoi' Ukrai'ni / V. A. Javir // Derzhava i pravo. Jurydychni i politychni nauky. – 2014. – Vyp.64. – S.391–397.

28. Jarmolenko M. Separatysts'ki ruhy v nezalezhnij Ukrai'ni: vytyky, sub'jekty ta ob'jekty procesu / M. Jarmolenko // Naukovy zapysky: Serija «Istorija». – Ternopil', 2011. – №2. – S.106–111.

29. Andreas Umland: Potrebnisu sire ekonomske sankcije protiv Rusije Jerko Bakotin [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://arhiva.portalnovosti.com/2014/05/andreas-umland-potrebnisu-sire-ekonomske-sankcije-protiv-rusije/>.

30. Ukraine am Scheideweg [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.boell.de/de/2014/05/05/ukraine-am-scheideweg>.

Lytvyenko K. O., graduate student of the Department of Humanitarian Security of the National Institute for Strategic Studies (Ukraine, Kyiv), kyrylo.lytvyenko@gmail.com

The formation and dynamics of the spread of separatist movements in the certain regions of Ukraine

The article analyzes the historical background of the origin and characteristics of separatist movements in some regions of Ukraine since its independence today. Displaying the dynamics of the spread and the nature of the separatist movements in the east and south of Ukraine for the period being examined. The methodological basis of the study is a retrospective analysis that allows illuminate the complex problem of the pro-Russian separatism in our state. Analyzed the internal factors of the spread of separatist sentiment in the independent Ukraine in the period up to 2014 is investigated external factors that stimulate separatist activity in Ukraine. Characterized by the historical origins of the separatist movements in various regions that make up our country. It assesses the impact of the spread of separatist movements (Russian annexation of the Crimea, the emergence of «DPR/ LPR»).

Keywords: separatism and foreign aggression, «DNR», «LNR», «New Russia», the Crimea, the dynamics of the spread of separatist movements, with foreign expansion, annexation of territory, imperial ideology, history of separatism.

* * *

УДК 327.009.11(477+575.4):001+008

Мателешко Ю. П.,
кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій, ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Україна, Ужгород), mateleshko@yandex.ua

СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ УКРАЇНОЮ І ТУРКМЕНИСТАНОМ У ГАЛУЗЯХ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Співробітництво в сферах науки та освіти є важливою складовою частиною всього комплексу двосторонніх відносин між Україною і Туркменістаном. Основою взаємовідносин є досить широка нормативно-правова база (міждержавні угоди, а також договори між різними закладами та установами). Країни розширюють зв'язки між науково-дослідними центрами, навчальними закладами, здійснюють спільні програми та розробки, зокрема, в галузі передових технологій. Україна і Туркменістан взаємодіють у сфері підготовки наукових і педагогічних кадрів, а також заохочують обміни вченими, викладачами, стажистами і студентами. Туркменістан займає перше місце серед іноземних країн за кількістю студентів, які навчаються в Україні.

Ключові слова: Туркменістан, Україна, наука, освіта, технології, двостороннє співробітництво.

Наукове та освітнє співробітництво є важливою складовою частиною всього комплексу двосторонніх відносин між Україною і Туркменістаном. Традиційно дружні туркмено-українські відносини ґрунтуються на непорушних принципах взаємної довіри і поваги, взаєморозуміння та обопільної вигоди. За роки ефективного партнерства обидві країни здобули позитивний досвід співпраці в зазначених сферах.

Дана проблема ще не була предметом окремого вивчення. Дослідники українсько-туркменських відносин в основному зосереджували свою увагу на політичних та економічних аспектах співпраці, зокрема, у паливно-енергетичному секторі. Питання науково-освітнього співробітництва зачіпались тільки в комплексних публікаціях, присвячених взаєминам двох країн в цілому. Серед останніх можна виділити праці Н. Микитчук [5; 6], Л. Сариевої [10] та А. Арамедової [1]. Виходячи з вищезазначеного, спробуємо проаналізувати тенденції, особливості та результати українсько-туркменської співпраці в галузях науки і освіти після 1991 р.

За роки співпраці Туркменістан і Україна створили солідну міжнародно-правову базу: понад 120 угод і договорів на міждержавному, міжурядовому та міжвідомчому рівнях [1]. Близько третини з них так чи інакше стосуються освітньо-наукової сфери.

Співробітництво у сферах науки та освіти між Україною і Туркменістаном базується на «Договорі про дружбу і співробітництво» [3], підписаному 10 жовтня 1992 р. Зокрема, у статті 15 вищезгаданого документа зазначено, що Сторони розвиватимуть співробітництво в галузі освіти, науки і техніки, заохочуючи прямі зв'язки між науково-дослідними центрами, навчальними закладами та здійснення спільних програм і розробок у різних галузях. Також тут зазначено, що країни взаємодіятимуть у сфері підготовки та атестації наукових і педагогічних кадрів, а також заохочуватимуть обміни вченими, викладачами, стажистами і студентами.

Розвиток двосторонніх відносин між Україною і Туркменістаном у науково-технічній сфері базується на підписаній 28 січня 1998 р. міждержавній «Угоді про науково-технічне співробітництво» [11]. Відповідно до Договору, міністерства науки та освіти України і Туркменістану мають фінансувати науково-технічні проекти в різних галузях, які дозволяють сторонам, на